

γ. "Υπαρξις και χριστιανικη πίστις εν μή πραγματικη σχέσει. Έκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνωτέρω καθὼς και εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος περὶ Jaspers ἐκτεθέντων καθίσταται φανερόν, ὅτι ὁ σύγχρονος αὐτὸς φιλόσοφος τῆς ὑπάρξεως μαρτυρεῖ κατ' ἀρχὴν περὶ τῆς ἀνάγκης, ὅπως διατηρήσῃ τὴν ὑπαρκτικὴν φιλοσοφίαν εἰς θετικὴν μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως σχέσιν. Προσπαθεῖ δῆμως ἐν συνεχείᾳ νὰ μεταβάλῃ τὴν κατ' ἀρχὴν ἐσωτερικὴν ταύτην σχέσιν, τὴν αὐτομάτως ἐν τῇ ὑπάρξει διὰ τῆς «Σκέψεως τοῦ 'Ὑπάρχοντος» συλλαμβανομένην, εἰς μίαν ἀπλῆν ἔμπνευσιν τοῦ φιλοσοφοῦντος ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὅπως ἐν συνεχείᾳ ἡ ἀνωτέρα πίστις, ἥτοι ἡ φιλοσοφικὴ πίστις χωρήσῃ διὰ τοῦ ἀγνωστικισμοῦ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ὑπάρξεως και τῶν ὑπερβατικῶν αὐτῆς βιωμάτων, ὅπου δὲν ὑπάρχει πλέον τελικὴ κρίσις και ἀντικειμενικὸν γεγονός, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὴν ἀγωνιώδη προσπάθειαν τῆς ὑπάρξεως, ὅπως ἐπιτύχῃ ἐνότητα τῶν δύο ἐν αὐτῇ ἀντιμαχομένων ὡς δυνατοτήτων αὐτῆς στοιχείων: τοῦ ὑπερβατικοῦ και τοῦ πεπερασμένου. Τοῦτο συμβαίνει, διότι ἡ πραγματικὴ ἐπαφὴ μεταξὺ ὑπάρξεως και χριστιανικῆς πίστεως δὲν ὑπάρχει, ἐφ' ὅσον ἐλλείπει τὸ σημεῖον τῆς ἐπαφῆς, δηλαδὴ ἡ σύνθεσις τοῦ ὑπερβατικοῦ και τοῦ πεπερασμένου ἀντικειμενικῶς ἐν τῇ ἴστορίᾳ· και ἵδιαίτατα ἡ τραγικὴ σύγκρουσις μεταξὺ αὐτῶν ὡς λύσις τοῦ δράματος τῆς διαλεκτικῆς σχέσεως αἰωνιότητος και χρόνου—ὅπως βιοῖ ταύτας ἡ ὑπαρξις εἰς τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀγωνία, ἡ ἐνοχή, ὁ ἀγῶν και ὁ θάνατος, ὡς παραδέχεται ταῦτα ὁ Jaspers—βλέπε εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος σ. 103—δὲν ἔχουν ἀληθὲς ὑπαρκτικὸν νόημα και ἐπανέρχονται εἰς τὴν σκέψιν μετὰ τὴν ἀρνησιν τοῦ ἀπολύτου χαρακτῆρος τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ὡς ἀπλαῖ φιλοσοφικαὶ κατηγορίαι. Οὕτως ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑπάρξεως οὐδὲν τὸ νέον ἐναντίον τῶν λοιπῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἐπετεύχθη. Ἡ ὑπαρξις, κινηθεῖσα κατ' ἀρχὴν διαλεκτικῶς μέσω τῶν μεθοριακῶν καταστάσεων διὰ μιᾶς ἀφηρημένης ὑπερβατικῆς τάσεως, περιέπεσεν εἰς τὴν ἀβύσσον τοῦ ἀχανοῦς και ἀνεξερευνήτου και ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἵδια ἀνευ ἐξ ἀντικειμένου ἀπαντήσεως διὰ νὰ μὴ δεσμευθῇ εἰς οὐδεμίαν ὑπαρκτικὴν σχέσιν μετὰ ἴστορικοῦ γεγονότος, μαρτυροῦντος εἰς τὰ μύχια τῆς ὑπάρξεως—και κατὰ ταῦτα ὑπερβαίνοντος τὴν λογικὴν κατανόησιν και ἀπόδειξιν — περὶ τῆς ἀνάγκης συνυπάρξεως ἐν ἀγωνίᾳ μετ' αὐτοῦ.

Ο Jaspers διὰ τῆς φιλοσοφίας του γίνεται εἰσηγητής ἐπιφανειακῆς και ἐπομένως ψευδοῦς σχέσεως ὑπάρξεως και πίστεως, ὅπου ἀμφότερα τὰ μέρη ἐκ προθέσεως δὲν λαμβάνουν τελικῶς τὸ βαθύτατον ὑπαρκτικὸν περιεχόμενόν των διὰ νὰ παραμείνουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ «ὑπαρξις» τοῦ Jaspers διγεται ὑπὸ τῶν γνωστῶν φιλοσοφικῶν κατηγοριῶν, αἱ ὅποιαι ἐντέχνωσις^α καμουφλάρονται διὰ τῶν ὑπαρκτικῶν βιωμάτων, τὰ ὅποια δῆμως διὰ τοῦτο εἶναι ἀνίκανα νὰ ρίψουν τὴν ὑπαρξιν εἰς τὴν βίωσιν ἀνυπερβλήτου ἐσωτερικῆς καθ' ἔαυτὴν διαλεκτικῆς και νὰ

άναγκάσουν ούτως αύτήν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἔξωθεν λύσεως τοῦ δράματος. Παραλλήλως καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις φέρεται ἐν τῇ λογικῇ ἰσχυρά, ὅσον ἐπιτρέπει ἡ ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὡς ἡθικὴ καὶ ὡς ἀνωτέρα περὶ τοῦ κόσμου ἐκδοχὴ αὐτῆς, ἡ ὅποια ὅμως διὰ τοῦτο εἶναι ἀνίκανος νὰ προσφερθῇ εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρώπου ὡς λύτρωσις καὶ ἐσωτερικὸν βίωμα.

Οὕτω, δὲν δυνάμεθα νὰ ὅμιλῶμεν ἐνταῦθα περὶ πραγματικῆς σχέσεως φιλοσοφίας ὑπάρξεως καὶ χριστιανικῆς πίστεως. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ φιλοσοφία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀληθῶς ὑπαρκτικὴ καὶ παρουσιάζει ἀσυνέπειαν κατὰ τὴν πρόοδον αὐτῆς, ἔξεταζομένη μέσῳ τῶν χριτηρίων πάσης ὑπαρκτικῆς σκέψεως ὡς ἐδίδαξε ταῦτα ὁ Kierkegaard.

Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιήσῃ τις τὸν Kierkegaard μέχρις ἐνὸς σημείου καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ κατόπιν αὐτόν, ὅπως μὴ περιπέσῃ οὕτως εἰς τὸ βίωμα τῆς σταυρικῆς θυσίας καὶ συνεχίσῃ φιλοσοφῶν ἐπὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἐμπειρίας.

Η μετὰ τῆς πίστεως σχέσις, τὴν ὅποιαν ὑποκρύπτει ἡ φιλοσοφία τοῦ Jaspers δίδει λύσιν μόνον εἰς ἔκείνους, οἵτινες ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποφύγουν κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν τὰς αὐστηράς, σχολαστικάς, ἴδεαλιστικάς καὶ ὑλιστικάς κατηγορίας τῆς σκέψεως καὶ νὰ κινηθοῦν, ὅπως ἀπαιτεῖ τοῦτο ἡ ἐποχή, διὰ τῶν βιωμάτων τῆς ὑπάρξεως, ἐνῷ συγχρόνως προσπαθεῖ νὰ παράσχῃ εἰς αὐτοὺς τὴν δυνατότητα ὑπερπηδήσεως τῆς ἀνάγκης ἀποδοχῆς τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. "Ἐνεκα τούτου ὁ Jaspers ἀποτελεῖ τὸν φιλόσοφον τῆς γνωστῆς «ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματος» τῆς ἐποχῆς μας, ἡ ὅποια διψᾷ δι' ἀόριστον πνευματικὴν ἐλευθερίαν καὶ δῆθεν σοβαρὰν καὶ ψυχαναλυτικὴν περισυλλογὴν περὶ τὴν ὑποκειμενικὴν ὑπαρξίν. 'Ἐπηρεασθεὶς πλήρως ὑπὸ τῆς σχετικοκρατίας, τῆς ἀπογοητεύσεως τοῦ σημερινοῦ κόσμου, τοῦ μηδενισμοῦ ἔναντι τῶν παραδεδεγμένων ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ κόσμου ἡθικῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς—βλέπε Β' Κεφάλαιον Πρώτου Μέρους—δίδει εἰς ὅλους ἔκείνους, οἵτινες βιοῦν ἐν τῇ καταστάσει ταύτη, βαθυτέραν πνευματικὴν βάσιν καὶ ἐπεξήγησιν. Δὲν ὑπάρχει σταθερὰ ἀρχὴ καὶ σημεῖον ἐνότητος εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον· τὰ πάντα διασπῶνται καὶ σχετικοποιοῦνται· καὶ ὁ φιλόσοφος δίδει μὲ ἀπόλυτον ἐν προκειμένῳ συνέπειαν τὴν θεωρητικὴν βάσιν τῆς προκυπτούσης ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης συγχύσεως.

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁ Jaspers δὲν παρουσιάζει παραλλαγὴν τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑπάρξεως ἢ διλῆτην μέθοδον συλλήψεως αὐτῆς, ἀλλ' ἀσυνέπειαν διὰ τῆς μὴ διατυπώσεως τῆς τελικῆς μορφῆς τῶν σχέσεων τῆς ὑπάρξεως μετὰ τῆς πίστεως, ἐφ' ὅσον τοῦτο παρουσιάζεται ὡς ἐπιβεβλημένον μετὰ τὴν ὑπὸ αὐτοῦ βαθυστόχαστον ἔξέτασιν τῶν ὑπαρκτικῶν κατηγοριῶν κατὰ κιρκεγκαρντιανὸν τρόπον. 'Ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ ὅμιλῶμεν περὶ ἀλλής μεθόδου ἢ παραλλαγῆς τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ περὶ ἀρνήσεως ταύτης.

Πραγματικήν παραλλαγήν, καθαρῶς φιλοσοφικήν, μακράν πάσης ἀμέσου μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐπαφῆς, παρουσιάζει, ώς θὰ ἀντελήφθῃ ἡδη δ ἀναγνώστης, ὁ Heidegger, ἐκ τῆς ὅποιας προκύπτει, ώς θὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ἐπομένην παράγραφον, ὁ σαφῆς διαχωρισμὸς πίστεως καὶ ὑπαρξιστικῆς πλέον, κατ' αὐτόν, φιλοσοφίας (*Existentialphilosophie*) καὶ διὰ τοῦτο οὐχὶ ὑπαρκτικῆς (*Existentiellphilosophie*) ως τοῦ Kierkegaard καὶ τοῦ ἀσυνεποῦς Jaspers.

2. Ο ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ “ΥΠΑΡΞΙΣΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ,, ΑΠΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

Η ὑποκρυπτομένη ἀμεσος σχέσις ‘Ὑπάρξεως καὶ Πίστεως (Martin Heidegger)

Ἡ ἐν τῷ Πρώτῳ Μέρει ἔξετασθεῖσα παράδοξος φιλοσοφία τοῦ Heidegger ἔμπνει νέαν μορφὴν σχέσεων ὑπάρξεως καὶ πίστεως ἐξ ἵσου ἐντόνου καθ' ἥμᾶς πρὸς αὐτὴν τοῦ Kierkegaard, ἀλλ' ἀνεκφράστου ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὅποια, ώς μὴ ἔχουσα κατ' αὐτὸν δικαιώματα ἐρεύνης εἰς τὸν χῶρον τῆς θρησκευτικῆς ἐμπειρίας, πρέπει ν' ἀποφεύγῃ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑπάρξεως σκέψιν καὶ νὰ περιορίζεται εἰς τὰ ἐνδοκοσμικὰ δρια αὐτῆς. Ο Heidegger ώς αὐστηρὸς φιλόσοφος ἀσχολεῖται περὶ τὰ ὑπαρξιστικὰ βιώματα (*Existentialia*), ἢτοι μὲ τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς ἀμέσου ἐπαφῆς μετὰ τοῦ ἀντιειμενικοῦ κόσμου καὶ ἀποκλείει τὴν καθ' ἑαυτὸν καὶ ἐν τῇ διαλεκτικῇ αὐτοῦ ὑπάρξει περισυλλογήν, ἡ ὅποια προφανῶς θὰ ἔρριπτε τὴν σκέψιν του εἰς κιρκεγκαρντινούς συλλογισμούς. Διὰ τοῦτο δὲν θέλει νὰ καλῆται φιλόσοφος τῆς ὑπάρξεως καὶ καλεῖ τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ, ώς εἴδομεν, ὑπαρξιστικὴν καὶ οὐχὶ ὑπαρκτικὴν. (βλέπε σ. 102 κ.έ.).

Εἶναι φανερόν, δτι ἡ στάσις αὐτοῦ ἐν προκειμένῳ εἶναι δικρως ἐνδιαφέρουσα, ώς ἐπιτρέπουσα εἰς τὸν μελετητὴν αὐτῆς νὰ διαγνώσῃ σαφῶς, δτι ἡ σκέψις περὶ τῆς ὑπάρξεως δὲν εἶναι ἔργον τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ τῆς πίστεως, καὶ δτι κατ' ἐπέκτασιν πᾶς περὶ αὐτὴν ἀληθῶς ἀσχολούμενος, ἐν τέλει θὰ θεολογήσῃ κατὰ διαλεκτικὸν τρόπον. Διὰ τοῦτο παρίσταται ἀνάγκη, δπως προσέξωμεν ἴδιαιτέρως τὴν σκέψιν τοῦ Heidegger εἰς ἐκεῖνα τὰ δλίγα σημεῖα, τὰ ὅποια θίγουν τὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἀμέσως καὶ τῶν πολλῶν, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τοῦτο κατὰ σκοτεινὸν τρόπον ἐμμέσως, ἵνα ἐν συνεχείᾳ συλληφθῇ ὁ βαθύτερος λόγος τῆς μὴ περὶ τὴν ὑπάρξιν ἐνασχολήσεως τοῦ φιλοσόφου καὶ τῆς ἐνεκα τούτου μὴ συσχετίσεως τῆς σκέψεως αὐτοῦ μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

α. 'Ο Θεὸς εἶναι ἄγνωστος. 'Ο ἀποκλεισμένος κόσμος. 'Ο θάνατος ως ἔκφρασις τοῦ πεπερασμένου. 'Αναμένει τις, κατόπιν τῶν ὅσων ἔξετέθησαν εἰς τὸ Πρῶτον Μέρος, δτὶ μία Μεταφυσική, ως ἡ τοῦ Η., ἵτις τόσον ἐπιμόνως ἐπιζητεῖ τὴν σύλληψιν τῆς καθολικῆς ἐννοίας τοῦ Εἶναι ως τῆς δυνάμεως καὶ ἐμπνεύσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν ἢ ως ἐννοίας, ἐν τῇ μετὰ τῆς ὅποιας ἐπαφῇ διάνθρωπος δημιουργεῖ τὴν ἴστορίαν, θὰ ὁδηγῇ ἀφεύκτως εἰς θεολογίαν. 'Αντὶ ὅμως τῆς θεολογίας, ὁ μελετητὴς καλεῖται εἰς τὴν μελέτην τῆς δυσκόλου μηδενολογίας τοῦ φιλοσόφου. Τὸ γεγονός τοῦτο ὁδήγησε κριτικοὺς εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτοῦ ως ἀθέου^(¹). Νομίζομεν, δτὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι δυσκολώτατον καὶ οἰσδήποτε εὔκολος χαρακτηρισμὸς τοῦ φιλοσόφου ως ἀθέου ἢ μηδενιστοῦ προέρχεται ἐκ τοῦ ριζοσπαστικοῦ καὶ πρωτοτύπου τρόπου ἐκφράσεως τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ^(²). Διὰ τοῦτο πρὸς κατανόησιν τῆς στάσεως αὐτοῦ ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὅψει τὸ γενικότερον πνεῦμα τὸ διέπον τὴν σκέψιν του καὶ ὁ σκοπός, τὸν ὅποιον ἐπιδιώκει διὰτὴν νέας Μεταφυσικῆς, τὴν ὅποιαν εἰσάγει εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Τὸ "Ον, ἡ καθολικὴ ἐννοία τοῦ Εἶναι δὲν εἶναι διὰ τὸν Η. ὁ Θεὸς, διότι δοθεὸς εἶναι ὑπαρκτὸν μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅντων, ἀλλὰ τὸ "Ον, τὸ Εἶναι εὑρίσκεται πέραν αὐτῶν, εἶναι τὸ Μηδὲν αὐτῶν. Τὸ "Ον εἶναι ὑπαρξίας ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ Da (ἐδῶ) ως Offenheit (ἀνοιγμα), ως χῶρος, ως δυνατότης κινήσεως ἐν αὐτῷ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. "Ον καὶ ἀνθρωπος συγχρούονται ἀμέσως ἐντὸς τοῦ Da, τοῦ ἐδῶ, ἐντὸς τοῦ κόσμου· συναντῶνται ως ἡ παροχὴ δυνατότητος μετ' αὐτῆς ταύτης τῆς δυνατότητος. Διὰ τοῦτο μόνον ὁ ἀνθρωπος ὑπάρχει. «'Ο βράχος εἶναι, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει. 'Ο ἄγγελος εἶναι, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει. 'Ο Θεὸς εἶναι, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει»^(³).

Νομίζομεν, δτὶ τὸ «δὲκτονται ως δύθεν τὸν Η. ὁ J.-P. Sartre («L'Existentialisme est un Humanisme» σ. 17), ὁ K. Ballmer («Aber Herr Heidegger!» Basel 1953 σ. 41) καὶ οἱ "Ελληνες συγγραφεῖς I. Σκανδαλάκης («Ὑπαρξισμὸς» σ. 66) καὶ Δ. Μαγκριώτης («Γιατὶ δὲν πιστεύω στὸν ὑπαρξισμὸν» σ. 20), ὁ ὅποιος ὅμως δρθῶς ἐν τέλει παρατηρεῖ: «ἐν τούτοις—δ Heidegger—δὲν ἀρνεῖται οὔτε καὶ πολεμᾷ τὸν θεῖσμόν. Δέχεται ἀντιθεστής, διπλως δ Νίτσε. Λαμβάνει τοιαύτην θέσιν, ώστε νὰ μὴ συναντήσῃ καν τὸ ζήτημα τοῦ Θεοῦ» (αὐτόθι σ. 20).

2. 'Ο M. Müller λίαν ἐπιτυχῶς παρατηρεῖ: «Η σχέσις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Heidegger μετὰ τῆς χριστιανικῆς θεολογίας θὰ ἡτο τὸ δυσκολώτερον κεφάλαιον αὐτῆς, τὸ ὅποιον θὰ ἥθελε νὰ μελετήσῃ τις («Existenzphilosophie im geistigen Leben der Gegenwart» Heidelberg 1949 σ. 71).

3. «Platons Lehre von der Wahrheit» σ. 76.

ύπάρχει ώς δύνθρωπος. Είναι—«ύπάρχει»—άνεξαρτήτως αὐτῶν, ἔχει δὲλλην υπαρξιν, τὴν δόποιαν δὲν συλλαμβάνει ἡ φιλοσοφία⁽¹⁾.

Ταῦτα σημαίνουν δτι ἡ Θεολογία δὲν είναι Μεταφυσική καὶ τάναπαλιν. Ἡ Μεταφυσική πρέπει νὰ ἀπαλλαγῇ ὁριστικῶς τῆς πίστεως καὶ τῆς χριστιανικῆς Θεολογίας. Ἡ συμβίωσις τῶν δύο καταργεῖ ἀμφοτέρας. Ὁ Η. ἐπιθυμεῖ πρὸς δύφελος αὐτῶν τὸν ἀπόλυτον διαχωρισμόν. Τοῦτο καταφαίνεται σαφῶς ἐκ τῶν ἔξης σκέψεων του: «Ἡ ἀλήθεια τοῦ δόντος ώς μὴ κεκρυμμένη, ώς ἀποκαλυπτομένη ὠδήγησε τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Οἱ θεολόγοι δύνανται νὰ ἀποφανθοῦν, ἐὰν τοῦτο ἀπέβη εἰς δύφελος ἢ εἰς βλάβην τῆς χριστιανικῆς Θεολογίας, ἐνθυμούμενοι, τι. ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν ἔγραψεν: 'οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου'; (Ι Κορ. 1,20). Ἡ σοφία αὕτη είναι ἐκείνη, τὴν δόποιαν οἱ "Ἐλληνες ζητοῦσιν (αὐτ. 1,22). Ἐάν ποτε καὶ πότε ἡ χριστιανικὴ θεολογία θὰ ἀποφασίσῃ νὰ λάβῃ σοβαρῶς ὑπ' ὅψει τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου καὶ μέσω αὐτῶν νὰ ἐννοήσῃ τὴν φιλοσοφίαν ώς μωρίαν;»⁽²⁾

Ἡ παράγραφος αὕτη ἔχει σπουδαιοτάτην σημασίαν καὶ ἀποκαλύπτει τὸν πραγματικὸν Η. Δυστυχῶς δὲν συνεχίζει ὁ φιλόσοφος τὰς σκέψεις του εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ δὲν ἐπεξηγεῖ ἵδιως τὴν τελευταίαν φράσιν, ἢ δόποια ἐμφανίζεται ἀπροσδοκήτως ἐν τῷ κειμένῳ. Καὶ δῆμως, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὅψιν δτι ἀνωτέρω ἐγράψαμεν περὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ τοῦ Η.,—ὅπως διαχωρίσῃ τὴν Θεολογίαν ἀπὸ τὴν Μεταφυσικήν—τότε ἡ τελευταία φράσις ἐπικυροῦ κατὰ τὸν ἀσφαλέστερον τρόπον τὴν ἀλήθειαν τῆς παρατηρήσεως ταύτης. Είναι ἐπικίνδυνον καὶ αὐθαίρετον νὰ συνεχίζῃ τις τὴν μὴ ἐκφραζόμενην εἰς τὸ κείμενον σκέψιν ἐνὸς φιλοσόφου, διότι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ δημιῇ ἐκεῖνος πλέον ἀντὶ τοῦ ὑπὸ μελέτην φιλοσόφου. Ἐν προκειμένῳ δῆμως καὶ ἐν συνδυασμῷ μὲ δὲλλας φράσεις τοῦ Η. δύναται ὁ κριτικὸς τῆς φιλοσόφιας του νὰ καταλήξῃ εἰς συμπεράσματα, τὰ δόποια νὰ ἀνταποκρίνωνται εἰς τὴν πραγματικὴν σκέψιν αὐτοῦ⁽³⁾.

1. «Was ist Metaphysik?» σ. 15. Μή λησμονῶμεν, δὲλλως τε, δτι ἡ διάκρισις αὕτη μεταξὺ είναι καὶ υπάρχειν παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸν Kierkegaard, τοῦ δόποιου ἡ πίστις εἰς Θεὸν οὐδόντως δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ. Ὁ Kierkegaard μάλιστα δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἡμᾶς ώς ὀδηγὸς πρὸς κατανόησιν τῆς στάσεως τοῦ Heidegger παρατηρῶν: «Ο Θεὸς δὲν σκέπτεται, δημιουργεῖ. Ο Θεὸς δὲν υπάρχει, είναι αἰώνιος. Ο δύνθρωπος σκέπτεται καὶ υπάρχει καὶ ἡ υπαρξίας χωρίζει τὸ σκέπτεσθαι καὶ τὸ εἰνάι» («Philosophische Bröckchen» σ. 30). καὶ εἰς ἔτερον ἔργον του: «Ἐὰν ἦτο ὁ δύνθρωπος ἐν ζῷον, ἢ εἰς ἄγγελος, τότε δὲν θὰ ἥρχετο ποτὲ εἰς ἀγωνίαν. Ἄλλ' ὁ δύνθρωπος είναι σύνθεσις καὶ διὰ τοῦτο δύναται ν' ἀγωνιᾷ καὶ ὅσον περισσότερον ἀγωνιᾷ, τόσον μεγαλύτερος· ώς δύνθρωπος είναι» («Der Begriff der Angst» σ. 156).

2. «Was ist Metaphysik?» σ. 18.

3. Ὁ K. Löwith βασιζόμενος εἰς ἐκφράσεις τοῦ Η. καθὼς καὶ εἰς παρατηρήσεις

Εἰς ἔτερον ἔργον του — *Vom Wesen des Grundes* — τὸ δόποιον καθ' ἡμᾶς εἶναι πρωτότυπος καὶ δύκρως ἀρνητικὴ Θεολογία, ὅπου ἡ ἐνδοκοσμικότης (*das In - der - Welt - sein*) καὶ ἡ ἀδυσώπητος πραγματικότης (*die Faktizität*) δὲν ἐπιτρέπουν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν καμμίαν λογικὴν ἀνάτασιν πρὸς τὸ ἐπέκεινα — ὁ Η. ἀναφέρεται εἰς τὴν «οὐσίαν τῆς βάσεως» τοῦ «Οντος, τὴν δόποιαν εὑρίσκει εἰς τὴν ἐλευθερίαν ως «τὴν βάσιν τῆς βάσεως»⁽¹⁾). Ἡ σήμασία τοῦ συντόμου τούτου, ἀλλὰ σπουδαιοτάτου ἔργου του συμπίπτει μὲ αὐτὴν δλοκλήρου τῆς φιλοσοφίας του. Ἀσχολεῖται ἐν αὐτῷ περὶ τῆς «βάσεως τοῦ «Οντος» καὶ ἔχει διὰ τὸν μελετητὴν βασικὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν κατανόησιν τῆς δυσκόλου σκέψεως αὐτοῦ. «Ο κόσμος—παρατηρεῖ ἐν αὐτῷ μεταξὺ ἀλλων — εἶναι κατὰ τὸν Παῦλον (I Κορ. καὶ πρὸς Γαλάτας) οὐχὶ μόνον καὶ οὐχὶ κατ' ἀρχὴν ἡ κατάστασις τοῦ κοσμικοῦ, ἀλλ' ἡ τοιαύτη τοῦ ἀνθρώπου... Κόσμος εἶναι τὸ ἀνθρωπίνως ὑπάρχειν ἐν τῷ Πῶς μιᾶς ἀποστραφείσης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐννοίας (ἡ σοφία τοῦ κόσμου). Ο κόσμος οὗτος εἶναι τὸ ἀνθρώπινον. ὑπάρχειν ἐν μιᾷ ὥρισμένῃ ἴστορικῇ ὑπάρξει, ἐν ἀντιδιαστολῇ ἀπέναντι ἐνδος ἀπεσπασμένου ἀλλου ὑπάρχειν (αἱδὼν ὁ μέλλων)⁽²⁾».

Ο Η. ἀντιλαμβανόμενος κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως «κόσμος» κατὰ τὸν Παῦλον φαίνεται νὰ συμφωνῇ μὲ τὴν ἀποκλειστικῶς ἀνθρωπίνην ὅψιν τοῦ κόσμου, ἀντιδιαστέλλων τοῦτον σαφῶς ἀπὸ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου οὐχὶ ως δλότητα (*Ganzheit*) οὐχὶ ως «Ον, ἀλλ' ως ἔκεινο, ἐκ τοῦ δόποιου τὸ ἀνθρώπινον ὑπάρχειν λαμβάνει τὴν βάσιν καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Ἡ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ σχέσις αὐτοῦ μὲ τὴν ὑπάρξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ οὐσία τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἀντιθέτως εἶναι ἡ ἐκ τοῦ δύντος τοῦ κόσμου δυνατότης ἀνωτέρας ὑπάρξεως⁽³⁾. Διὰ τοῦτο ὁ αὐθεντικῶς φιλοσοφῶν πρέπει ἀφ' ἐνδος νὰ βλέπῃ τὸν ἀνθρωπὸν ως αὐστηρῶς ἐνδοκοσμικόν, ἐννοῶν τὴν ὑπερβατικότητα αὐτοῦ ἐπεκτεινόμενην οὐχὶ εἰς τὸ 'Ἐπέκεινα' ἀλλ' ἐν τῷ χώρῳ τοῦ κοσμικοῦ Μηδενός, ἀφ' ἔτερου δὲ νὰ ἀναγνωρίζῃ ως «βάσιν τῆς βάσεως τὴν ἐλευθερίαν», ως δύναμιν· δηλαδὴ παρακινοῦσαν πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τῆς ὑπερβατικότητος ἐν τῇ ἐνδοκοσμικῇ ταύτῃ σχέσει.

ἄλλων κριτικῶν (Volkmann-Schluck: «Zur Gottesfrage bei Nietzsche», in «Anteile zu Heideggers 60 Geburtstag» σ. 212 κ. ἐ.) παρατηρεῖ εύστοχως: «Τὸ σκληρότερον πλῆγμα ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καταφέρεται οὐχὶ ἐκ μέρους ἐκείνων, οἵτινες δὲν πιστεύουν εἰς Θεόν, ἀλλ' ἐκ μέρους ἐκείνων, τῶν πιστῶν καὶ ἐκείνων τῶν θεολόγων, οἱ δποῖοι δμιλοῦν περὶ Θεοῦ ως τοῦ κατ' ἔξοχὴν "Οντος παντὸς δύντος (die von Gott als dem Seiendsten alles Seienden reden")». χωρὶς νὰ σκέπτωνται περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ «Οντος» (Karl Löwith: «Heidegger, Denker in dürftiger Zeit» Frankfurt 1953, σ. 93).

1. «Vom Wesen des Grundes» σ. 49.

2. Αὐτόθι σ. 23.

3. «Im Sein dieses Seienden geht es um dessen Seinkönnen» (αὐτόθι σελ. 34).

‘Ο Η. ἐπιθυμεῖ νὰ καταδείξῃ, ὅτι δὲ ἀνθρωπος ὡς ἀποκεκομένος ἀπὸ τῆς ρίζης του ἔχει ριφθῆ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον. ‘Η οὐσία τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως εἶναι τὸ «ἐν — τῷ κόσμῳ — ὑπάρχειν» καὶ κατ’ ἐπέκτασιν τὸ καθῆκον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ σπουδὴ τοῦ ὄντος ὡς ὄντος (des Seienden als Seiendes) ἐν τῷ χρόνῳ καὶ ἡ σύλληψις τοῦ πέραν τούτου ὡς Μηδενός. Τὸ “On (Sein) συλλαμβάνεται μόνον ὡς σχέσεις αὐστηρῶς ἐνδοκοσμική, σχέσις δυναμική, σχέσις ἐλευθερίας. ‘Ἐπόμενον, ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ καταλήξῃ εἰς Θεολογίαν καὶ ἡ Θεολογία σφάλλει διὰ τῆς παραλαβῆς τῶν διαφόρων συστημάτων τῆς Μεταφυσικῆς καὶ τῆς δημιουργίας ἐξ αὐτῶν τῶν περὶ Θεοῦ θεωριῶν^(¹).

‘Ο κόσμος οὗτος εἶναι κλειστὸς καθ’ ἑαυτόν, εἶναι σκληρῶς ἀνθρώπινος. Πᾶσα ὑπερβασίας αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου εἶναι χίμαιρα. ‘Ο ἀνθρωπός ἔρχεται ἀπὸ τὸ Μηδὲν καὶ ὑπάγει εἰς τὸ Μηδέν, εἶναι «ἔρριμμένος εἰς τὸν κόσμον» ὡς εἰς τι «προϋπάρχον», τὸ ὄποιον ὁ ἕδιος δὲν ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ τὸ ὄποιον ἐγείρει ἐν αὐτῷ τὴν «Φροντίδα» νὰ δημιουργήσῃ δι’ αὐτοῦ «ἐν δργανον ἀνὰ χεῖρας» πρὸς δημιουργίαν νέας ὑπάρξεως. Κατὰ ταῦτα ὁ ἀνθρωπός εἶναι ἴστορικός, ἀμέσως καὶ ἀπολύτως συνδεδεμένος μετὰ τοῦ παρελθόντος του. Τὸ “On ἔχει τὴν ρίζαν του ἐντὸς τῆς χρονικότητος^(²), ἀλλ’ ὁ ἀνθρωπός καλεῖται νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτήν, τὴν ἐν τινι μέτρῳ ἐν τῷ παρελθόντι προϋπάρχουσαν ὑπαρξίν του, ὡς ἀφετηρίαν διὰ τὴν ἐπέκτασιν αὐτῆς πρὸς τὰ πρόσω εἰς τὸ μέλλον (Das Sich-vorweg-sein)^(³). Αὐτὸς τὸ «ἀνοιγμα» (Offenheit) τοῦ Da-sein, αὐτὸς τὸ Da, ποὺ εἶναι τὸ ἐδῶ, ὁ τοπικὸς καὶ χρονικὸς περιορισμὸς καὶ συγχρόνως ἡ δυνατότης ἐπεκτάσεως, στρέφει τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξίν ἀνευ μεταφυσικῶν προκαταλήψεων καὶ ἰδεαλιστικῶν προτύπων πρὸς τὸ μέλλον.

Δὲν εἶναι ὑπερβολή, ἐάν λεχθῇ, ὅτι δὲ ἀνθρωπός τοῦ Η. Ζῇ εἰς τὸ μέλλον. Τὸ μέλλον εἶναι ἡ χρονικὴ διάστασις, ἐντὸς τῆς ὄποιας τὸ Da-sein ὡς δυνατότης δημιουργεῖται. Οὐδὲν ὑπῆρξεν, ἢ καλύτερον ὑπῆρξε μόνον τὸ Μηδέν ὡς προϋπόθεσις. Τὰ πάντα θὰ λάβουν χώραν, ἀλλὰ θὰ λάβουν χώραν διὰ πάντα ὄρθως φιλοσοφοῦντα ἐδῶ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον, τοῦ ὄποιου — καὶ μόνον τοῦ ὄποιου — καλεῖται οὗτος νὰ γίνη ἐρμηνευτής. Τὸ ‘Ἐπέκεινα εἶναι δι’ αὐτὸν ἀνύπαρκτον. Τὸ ὑπάρχειν εἶναι εἰς τὸ ἐδῶ τοῦ κόσμου «ριζωμένο» τοπικῶς καὶ χρονικῶς. ‘Η ἀναπόφευκτος αὕτη πραγματικότης ἀποτελεῖ διὰ τὸν ἀνθρωπὸν τὴν «πτῶσιν» εἰς τὴν καθ’ ἑαυτὴν κλειστὴν καὶ περιωρισμένην καθη-

1. ‘Ο J. Möller παρατηρεῖ: «Ο Heidegger ἀναθέτει εἰς τὴν Μεταφυσικὴν τὸ καθῆκον τοῦτο: τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος τοῦ πεπερασμένου. Διὰ τοῦτο η Μεταφυσικὴ δὲν δηγεῖ εἰς σαφήνειαν, ἀλλὰ παραμένει πάντοτε ἐντὸς τῶν σκότους» («Existential-philosophie und katholische Theologie». Baden-Baden 1952 σ. 118).

2. «Εἶμαι ὁ ἕδιος χρονικός, δὲν εἶμαι ἀπλῶς ὁν, τὸ ὄπειτον. Ζῇ ἐντὸς τοῦ χρόνου» (J. H. Blackham: «Six Existentialist Thinkers» London 1952 σ. 99).

3. «Sein und Zeit» σ. 192-196.

μερινήν ὕπαρξιν. Αύτη ή πτῶσις δεικνύει τότε ἐν τῇ πτώσει—ὑπάρχειν, τὴν ἐν παρακμῇ ὕπαρξιν (das Verfallen)⁽¹⁾, διότι εἶναι πτῶσις ἐντὸς τῆς ἀπροσώπου μάζης, ἐντὸς τοῦ ἀνωνύμου «τις» (man), ὅπου ή αὐθεντική ὕπαρξις μεταβάλλεται εἰς ἐν κατ' ἀνάγκην κοινωνικὸν ὅν, ὑφιστάμενον πάντα ἐναντίον τῆς αὐθυπαρξίας αὐτοῦ. περιορίσμόν⁽²⁾.

.. ‘Η ὀλιαπόφευκτος αὔτη τύχη τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρξεως δὲν πρέπει νὰ ἔννοηθῇ ως ἀποτέλεσμα προπατορικοῦ ἀμαρτήματος — ἐπὶ τοῦ ὅποίου δὲν δύναται ἡ φιλοσοφία νὰ ἐκφρασθῇ — ἀλλ' εἶναι μία πραγματικότης, τὴν δῆτοίαν συλλαμβάνει ἡ ὕπαρξις ως δύναμιν ἐναντίον ἐαυτῆς, ως ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰ ἴδια καὶ παθητικὴν παράδοσιν εἰς τὸ ξένον, τὸ εἴθισμένον, τὸ κοινῶς καὶ δημοσίως ἴσχυον. Τὸ κακὸν δὲν διορθίζεται διὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, διότι ἡ πτῶσις αὕτη τῆς ὑπάρξεως εἶναι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς· διὰ τοῦτο δὲ πᾶσα πρόοδος συνεπιφέρει νέαν ἐν ἐαυτῇ ἀπόστασιν μεταξὺ αὐθεντικῶς καὶ μὴ αὐθεντικῶς ὑπάρχειν. Τὸ Da-sein εἶναι μία δυνατότης αὐθεντικῶς ὑπάρχειν, ἀλλ' ἐν τῇ πτώσει τοῦ ἀνεδαφικοῦ (Bodenlosigkeit) καὶ τοῦ μηδενισμοῦ (Nichtigkeit) τῆς καθημερινῆς ζωῆς (Alltäglichkeit) ἀντιλαμβάνεται τὴν ὕπαρξιν του ἐν τῷ κινδύνῳ νέας πτώσεως. Τοῦτο προκαλεῖ τὴν «παραζάλην» (Wirbel)⁽³⁾ τῆς ὑπάρξεως πρὸ τῆς ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ αὐτῆς ἀποκαλυπτομένης δυνατότητος. ‘Η ζωὴ ἐντὸς τοῦ ἀπροσώπου «τις» εἶναι μὴ αὐθεντικὴ ὕπαρξις· ἐπιτείνεται δὲ ως τοιαύτη, διότι ὁ ὑπάρχων δὲν ἀντιλαμβάνεται ἐν αὐτῇ, διὰ τοῦτο διάγει ἀπόδουσαν αὐτῷ ὕπαρξιν. ‘Η μία πτῶσις, ἡ σύμφυτος τῇ ὑπάρξει, προκαλεῖ τὴν ἄλλην ως ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερίκευσιν τῆς πρώτης. Εἶναι δὲ αὕτη μία φυγὴ ἀπὸ τῆς εὐθύνης, ἡ ὅποια δημιουργεῖται ἐκ τῆς πτώσεως διὰ τὴν ὕπαρξιν, εἶναι μία φυγὴ πρὸ τῆς ἀπειλῆς τοῦ μηδενισμοῦ καὶ τοῦ πεπερασμένου τῆς ζωῆς· δηλαδὴ εἶναι μία φυγὴ ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου⁽⁴⁾.

Εἶναι εὔκολον νὰ κατανοηθῇ, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων, ποίαν κυριαρχικὴν θέσιν λαμβάνει ἐν τῇ αὐστηρῶς φιλοσοφίᾳ τοῦ πεπερασμένου τοῦ H. ἡ διντολογικὴ σημασία τοῦ θανάτου. Τὰ πάντα φέρονται πρὸς ἐν τέλος, ίδιαιτέρως τὸ ἀνθρώπινον ὑπάρχειν, τὸ ὅποῖον ἐμφανίζεται πάντοτε στερούμενον πράγματός τινος καὶ παραμένει ἐν τῇ ζωῇ οὐδέποτε ὀλοκληρούμενον.

‘Η ὀλοκλήρωσις τοῦ Da-sein, ἥτοι τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐξαφάνισιν αὐτοῦ⁽⁵⁾. Οὐδεὶς δύναται νὰ λάβῃ πεῖραν τῆς ὀλοκληρώ-

1. Αὐτόθι σ. 175.

2. Εἰς τὴν ἀφελῆ μετὰ τῶν ἀλλων συμβίωσιν τὸ «Ποῖος» δὲν εἶναι αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος, οὔτε δὲ ἴδιος δὲ διμιλῶν οὔτε μερικοί, οὔτε τὸ σύνολον πάντων. Τὸ «Ποῖος» εἶναι τὸ οὐδέτερον, τὸ «τις» (das «man») Αὐτόθι σ. 126.

3. Αὐτόθι σ. 178.

4. Αὐτόθι σ. 390.

5. «Ἐφ' ὅσον το «ἐδῶ—ὑπάρχειν» ως ὅν (Seiendes) ὑπάρχει, τοῦτο δὲν ἔχει

σεως ταύτης, διότι είναι τέλος και ἔξαφάνισις. 'Ο θάνατος είναι μόνον ύποκειμενικὸν γεγονός, ως βιούμενος μόνον ύποδ του ἔξαφανιζομένου' Έγώ. Οι ἐπιζῶντες ἀντιλαμβάνονται αὐτὸν ως ἀντικειμενικὸν γεγονός· ἀλλὰ τοῦτο είναι αὐταπάτη, ἡ ἀνωτέρα μαρτυρία του μὴ αὐθεντικῶς ὑπάρχειν ἐν τῇ ἀπροσώπῳ μαζικῇ ύπαρξει του «τις», τὸ ὅποιον αὐταπατώμενον ἐν τῇ συνολικῇ διατηρήσει τῆς ζωῆς, ἀντικειμενικοποιεῖ ἀπολύτως τὸν θάνατον. (ἡ ἔκφρασις ἀποθνήσκει «τις») καὶ ἐμποδίζεται γὰρ ἀντιληφθῆ αὐτὸν ως τὴν ἀναπόφευκτον πραγματικότητα καὶ τὴν βαθύτεραν οὖσαν του ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν. 'Ο θάνατος «ἀπομονώνει», οὐδεὶς συν-ἀποθνήσκει, μόνον ἀντὶ ἀλλου εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ δύναται νὰ θυσιασθῇ, ἀλλ' οὐδέποτε νὰ συναποθάνῃ μετ' αὐτοῦ. Εἰς τὸν θάνατον ἀντικατοπτρίζεται τὸ ἀδύνατον τῆς συνυπάρξεως, ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἀνευρίσκεται καὶ ἡ κοινὴ τελικὴ μοῖρα τῆς ύπαρξεως τῶν ἀνθρώπων. 'Ο θάνατος είναι ἡ μαρτυρία, διτι τὸ ἀνθρώπινον ὑπάρχειν βιοῦται ως «Εἶναι - πρὸς - τέλος» (Sein-zum-Ende) ως «Εἶναι - πρὸς - θάνατον» (Sein-zum-Tode) ⁽¹⁾.

'Ο θάνατος είναι, κατὰ ταῦτα, ως τελικὸν ἐν τῷ μέλλοντι γεγονός διὰ τὴν χρονικὴν ύπαρξιν, ἡ οὖσα του ἐν τῷ κόσμῳ είναι. «Εἶναι πρὸς θάνατον» σημαίνει ύπαρχειν ἐν αὐτῷ, δι' αὐτόν, ἐξ αὐτοῦ. 'Ο ἀνθρώπος «μόλις ἔρχεται εἰς τὴν ζωὴν είναι ἥδη πολὺ γέρων διὰ ν' ἀποθάνῃ»⁽²⁾ καὶ τὸ Da-sein ἐν τῇ πραγματικότητι ἀποθνήσκει, ἐνῷ ύπαρχει»⁽³⁾.

Τὸ αὐθεντικῶς ύπαρχειν συνίσταται εἰς τὴν αἰσθησιν ἔαυτοῦ ἐν τῷ θανάτῳ ως τῆς τελικῆς δυνατότητος, τῆς ἀπομεμονωμένης ύπαρξεως ἐντὸς του ἀναποφεύκτου μηδενισμοῦ αὐτῆς. 'Η μόνωσις αὕτη θέτει τὴν ύπαρξιν ἐν ἀγωνίᾳ, διότι, «τὸ είναι του πρὸς θάνατον ύπαρχειν είναι κατ' οὖσαν ἀγωνία»⁽⁴⁾ 'Η ἀγωνία αὕτη ἀναπηδᾷ ἐκ του πάθους τῆς ύπαρξεως ἐν τῇ αἰσθήσει τῆς μὴ εἰσέτι συντελεσθείσης δυνατότητος αὐτῆς, τῆς ὅποιας δμως ἡ τελικὴ μορφὴ είναι τὸ ἀδύνατον τῆς ἀποφυγῆς τῆς τελικῆς δυνατότητος, δηλαδὴ του θανάτου. 'Η ἀγωνία του θανάτου δὲν είναι διὰ τοῦτο μηδενιστικὴ διὰ τὸ αὐθεντικῶς ύπαρχειν, ἀλλ' ἀγωνία ως ἔκφρασις τῆς Φροντίδος (Sorge) περὶ ἔαυτοῦ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν ἐν τῇ μονώσει μηδενισμόν, τὸν ὅποιον συνεπιφέρει ἡ ἐν τῷ κόσμῳ βίωσις του θανάτου. 'Αγωνία είναι ἡ ἔκφρασις του «δύνασθαι—ύπαρχειν—ἐν—τῷ κόσμῳ». (In-der-Welt-sein-können)⁽⁵⁾ του πρὸς τὰ πρόσω

ἐπιτύχει τὴν δλοκλήρωσίν του (hat es seine Ganzheit nicht erreicht) 'Επίτυχανει δμως αὐτῆς, τότε ἡ ἐπιτύχια, τὸ κέρδος θὰ μεταβληθῇ εἰς ἀπώλειαν του ἐν-τῷ-κόσμῳ-είναι. 'Ως δὲν θὰ δύναται πλέον νὰ συλληφθῇ» (αὐτόθι σ. 236).

1. Πρβλ. αὐτόθι σ. 250-263.

2. 'Η φράσις φάνηκε εἰς τὸ ἔργον «Der Ackermann aus Böhmen» (ἐκδοθὲν ύπὸ Berndt καὶ K. Bardach μν. ύπὸ Heidegger: αὐτόθι σ. 245).

3. «Das Dasein stirbt faktisch, solange es existiert» (αὐτόθι σ. 251).

4. «Das Sein-zum-Tode ist wesenhaft Angst» αὐτόθι σ. 266.

5. Αὐτόθι σ. 191-200.

ἐπεκτείνεσθαι ἐν τῇ συλλήψει τῆς ὑπάρξεως ὡς ἀναποφεύχτως πεπερασμένης, θνησκούσης ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καὶ ὑπὸ τοῦ μηδενισμοῦ ἀπειλουμένης.

Τὸ ἔργον «Sein und Zeit» εἶναι μία ἀνάλυσις τοῦ Da-sein, τοῦ ἐδῶ-ὑπάρχειν. Ὁ ἀνθρωπὸς τοῦ H. εἶναι ὁ μαρτυρικός, ὁ μηδενιζόμενος αἰχμάλωτος τῆς χρονικότητος, ἀλλὰ συγχρόνως ὁ ἡρωϊκὸς ἀποδέκτης τοῦ πεπερασμένου «εἶναι», ὡς κλήσεως πρὸς τὸ «ποιμαίνειν» τοῦτο πιστῶς ἐντὸς τῆς δεινῆς ταύτης θέσεως, εἰς τὴν ὅποιαν ἐρρίφθη. Ἰδού ἡ ἐνοχὴ τοῦ ἀνθρώπου, «ἐρρίφθη»⁽¹⁾. Τὸ «διατί» ἐορτίσθη καὶ τὸ «ποῦ» καλεῖται κατόπιν τῆς ἔξαφανίσεώς του δὲν ἐνδιαφέρει. Ἐνδιαφέρει μόνον ὡς πραγματικότης: τὸ «εἶναι—ἐν—κόσμῳ», τὸ παραμένειν ἐντὸς αὐτοῦ, τὸ ἀποδέχεσθαι αὐτόν. Ἡ ἡρωϊκὴ αὕτη ἀποδοχὴ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ αὐθεντικῶς ὑπάρχειν τοῦ καλοῦ ποιμένος τοῦ "Οντος, εἶναι ἡ ὑπέρβασις τῆς αἰχμαλωσίας ἐν τῇ αἰσθήσει τῆς λυτρώσεως ἐν τῷ μηδενισμῷ τοῦ θανάτου". Ὁ ἀνθρωπὸς εἶναι ἐλεύθερος, διότι περιβάλλεται ὑπὸ τοῦ Μηδενός, ἡ ἐλευθερία του εἶναι ἐν «εἶναι—πρὸς—θάνατον» (Freiheit - zum - Tode)⁽²⁾. Θάνατος, 'Αγωνία καὶ 'Ενοχὴ εἶναι ἡ ἡχὴ τοῦ Μηδενὸς ἐν τῇ ὑπάρξει τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ὅποιας δύμας ἡ οὐσία, εἶναι ἡ κλῆσις οὐχὶ πρὸς ὑπέρβασιν αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς συμβίωσιν μετ' αὐτῶν ὡς τῶν μόνων δυνατοτήτων ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ. Αὕτη εἶναι ἡ Φροντὶς περὶ τῆς σκληρᾶς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς⁽³⁾. Ὁ θάνατος, λοιπόν, ὡς ἐκμηδένισις τῆς ὑπάρξεως εἶναι κατ' οὐσίαν ἐπαναφορὰ εἰς ἐαυτήν· ὡς τέλος εἶναι ἔναρξις τοῦ ἀληθῶς ζῆν· ὡς μηδενισμὸς εἶναι δωρεὰ νέου περιεχομένου εἰς τὴν ὑπάρξιν· ὡς διάλυσις αὐτῆς, εἶναι συγκέντρωσις καθ' ἐαυτήν.

Ἡ μελέτη τῆς δεινῆς καταστάσεως τοῦ πεπερασμένου ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν ὑπὸ τοῦ H. ἀποκαλύπτει εἰς πάντα ἀμερόληπτον κριτικὸν τὸν ἀπώτερον σκοπὸν αὐτοῦ, νὰ διαφυλάξῃ τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν ἐντὸς τῶν πεπερασμένων τούτων δρίων τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Μηδενισμὸς του ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀρνησιν τῆς δυνατότητος διὰ τὴν φιλοσοφίαν μεταλεπηβόλων διανοητικῶν συλλήψεων καὶ συστηματικῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης περὶ τοῦ 'Ἐπεκεινα. Ὁ H. κατὰ ταῦτα δρθῶς παραληγεῖται πρὸς τὸν Kant⁽⁴⁾. Ὁ ἕδιος δέ, ἀντιλαμβανόμενος κατ' ίδιαζοντα πως τρόπον τὴν βάσιν τῆς Μεταφυσικῆς

1. Αὐτόθι σ. 285.

2. Αὐτόθι σ. 266.

3. 'Ο J. Pfeiffer παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Heidegger παρουσιάζει τὴν ἐνότητα δύο δδῶν: «ἡ μία ὁδηγεῖ πρὸς τὰ δπίσω, ἥτοι πρὸς τὴν ἐνοχήν, ἡ ἄλλη πρὸς τὰ ἐμπρός, ἥτοι πρὸς τὸν θάνατον· ἐκεῖνο δύμας τὸ ὅποιον πραγματοκοιεῖ τὴν πορείαν πρὸς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις ταυτοχρόνως εἶναι ἡ ἀγωνία» («Existenzphilosophie. Eine Einführung in Heidegger und Jaspers». Leipzig σ. 36).

4. Πρβλ.: A. De Waelhens «La Philosophie de Martin Heidegger» Louvain 1948 σ. 302-305. 'Ἐπίσης ὁ P. Tillich παρατηρεῖ ὅτι ὁ Heidegger ἐπιχειρεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν κριτικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Kant διὰ τῆς ὑπάρξιστικῆς φιλοσοφίας καὶ κατὰ κύριον λόγον διὰ τοῦ πεπερασμένου τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων': («Existential Philosophy» In «Journal of the History of Ideas». Number I. New York. January 1944 σ.61).

κατ' αύτὸν ως ἐρώτησιν περὶ τοῦ ἀνθρώπου — ἡτοι ἀνθρωπολογίαν — (¹)· καὶ εὑρίσκει εἰς τὸν Γερμανὸν φιλόσοφον τὴν σοφήν καθοδήγησιν διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς ίδιας ἀνθρωποκεντρικῆς καὶ παραδόξου Μεταφυσικῆς, ἡ ὅποια ἀποκλείει πᾶσαν ὑπέρβασιν τῆς στυγνῆς ἐγκοσμίου πραγματικότητος. 'Ο Η. ὅμως εἶναι περισσότερον συνεπής, διότι δὲν δημιουργεῖ εἰς ἀντικατάστασιν τῆς καταργηθείσης ὑπ' αὐτοῦ ίδεαλιστικῆς Μεταφυσικῆς ἥθικὴν τοιαύτην τοῦ Πρακτικοῦ Λόγου (²) ἀλλ' ἔμμενε εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ καὶ ἐν τῇ πρακτικῇ αὐτοῦ ἀναφορᾷ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ "Οντος. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐκφράζονται φόβοι περὶ μηδενιστικῶν τάσεων ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν φαίνεται νὰ ἐπαληθεύωνται, ἐφ' ὅσον ἡ Φροντὶς εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρωπίνου ὑπάρχειν (³).

β. Ἡ συνεχὴς Μεγάλη Παρασκευὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοσμικὴ υἱός. 'Ο φιλοσπαστικὸς τρόπος, διὰ τοῦ ὅποίου ἐνίοτε ὁ φιλόσοφος ἐκθέτει τὰς ίδιας του, δημιουργεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι πρόκειται περὶ ἐνὸς ἀπαισιοδόξου μηδενιστοῦ, ὁ ὅποιος προσπαθεῖ νὰ ἀρνηθῇ πᾶσαν ἀνωτέραν ἀξίαν. Τοῦτο συμβαίνει ὅμως, διότι δι' αὐτὸν πᾶσα ἀλήθεια εἶναι «σχετικὴ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἐδῶ—ὑπάρχειν» (⁴) καὶ κατ' ἐπέκτασιν αἱ οὕτω καλούμεναι αἰώνιαι ἀλήθειαι εἶναι φανταστικαὶ συλλήψεις καὶ ως τοιαῦται δὲν ἔχουν ἀξίαν διὰ τὴν φιλοσοφίαν (⁵).

Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὰς θεολογικοφιλοσοφικὰς αὐθαιρέτους συλλήψεις καὶ τάναπαλιν ἡ λύτρωσις τῆς θεολογίας ἀπὸ τῶν λογικῶν μεταφυσικῶν ὀποδείξεων εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ Η. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου ὁ φιλόσοφος δὲν διστάζει ὀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἐμφανίζηται ως παραδεχόμενος καὶ αὐτὴν τὴν τρομερὰν φράσιν τοῦ Nietzsche ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν φιλοσοφίαν: «'Ο Θεὸς εἶναι νεκρός» — ἡτοι, διὰ τὴν φιλοσοφίαν εἶναι νεκρός, ἡ φιλοσοφία δὲν δύναται νὰ ἔχῃ θεολογίαν — ὀφ' ἐτέρου ὅμως νὰ διακηρύξῃ καὶ πρὸς τοὺς θεολόγους ἐν τῇ προσπαθείᾳ, διποτες πείση τούτους περὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ ίδιου τῶν ἀγροῦ τῆς πίστεως — ἡ ὅποια φαίνεται, ὅτι

1. 'Ο Heidegger παρατηρεῖ: «'Η βάσις τῆς Μεταφυσικῆς εὑρίσκεται εἰς τὴν πεπερασμένην φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ ὅτι τὸ πεπερασμένον τοῦτο τώρα διὰ πρώτην φορὰν—ἐννοεῖ παρὰ Kant—μεταβάλλεται εἰς πρόβλημα» («Kant und das Problem der Metaphysik» σ. 179).

2. 'Ως ἐν τῇ Elsagawgī τῆς παρούσης ἐργασίας παρετηρήσαμεν περὶ Kant. (σ. 27).

3. 'Ο G. Krüger παρατηρεῖ ἀντίθετως, ὅτι ἡ ἀντίληψις τοῦ Heidegger περὶ τῆς ἀληθείας ως ἀπολύτως συνυφασμένης μετὰ τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχειν ἀποτελεῖ ἀποθέωσιν, τῆς σκέψεως, ως πράξεως ἐντὸς τοῦ κόσμου τούτου» («Christlicher Glaube und existenzielles Denken». Festschrift Rud. Bultmann. Stuttgart 1949 σ. 31).

4. «Ἀλήθεια ὑπάρχει μόνον καὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ ὑπαρξία» («Sein und Zeit» σ. 226).

5. , Αὐτόθι σ. 229-230.

κατ' αὐτὸν δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν μετὰ τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης — τὴν περί-
φημον φράσιν του: «πότε ἐπὶ τέλους οἱ θεολόγοι θὰ λάβουν συβαρῶς ὅπ'
ὅψει τοὺς λόγους τοῦ Ἀπεστόλου καὶ μέσῳ αὐτῶν θὰ ἐννοήσουν τὴν φιλο-
σοφίαν ὡς μωρίαν»⁽¹⁾;

‘Ο Η. ώς φιλόσοφος δὲν θέλει νὰ φθάσῃ οὕτε εἰς τὰ ὅψη τῆς δντὸλογικῆς ἀποδείξεως τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἀνσέλμου Κανταβρυγίας οὔτε εἰς τὸν πανθεϊσμὸν τοῦ Σπυνόζα. Ή δντολογία οὗτος «ὑπάρξιστική», ώς μελέτη τοῦ Εἶναι ώς τοῦτο ἐμφανίζεται ἐν τῷ δνθρωπίνῳ ἐδῶ—ὑπάρχειν, ἀνακόπτει τὴν ἀτέρμονα, ἀσκοπον καὶ φαντασιώδη φορὰν τοῦ δνθρωπίνου λογικοῦ, εἰς χώρους, ὅπου τοῦτο στερεῖται πάσης ὑπαρκτικῆς βάσεως. Ἀλλ’ ὁ Θεὸς τοῦ Η. βαδίζει *incognitο* ἐντὸς τοῦ κόσμου τούτου. Ο Θεὸς εἶναι ἀπλῶς, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει, διότι εἰς τὸ Μῆδὲν βασιλεύει τὸ Εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνυπαρξία ώς βιούμενον πάθος ώς «εἶναι—πρὸς—θάνατον» Ο Θεὸς δὲν ἔχει σχέσιν μετὰ τοιαύτης ὑπάρξεως, δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ μετ’ αὐτῆς. Ή ὑπαρξίες εἶναι τὸ ἀσύλληπτον ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὅποια διὰ τοῦτο πρέπει νὰ αὐτοπεριορισθῇ καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὴν θεολογίαν⁽³⁾. Ο ἔδιος διὸ φιλόσοφος δὲλλωστε δίδει σαφῆ ἀπάντησιν εἰς τὸ πρόβλημα ἐπιβεβαιῶν τὰ ἀνωτέρω διὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι «διὰ τῆς δντολογικῆς ἐπεξηγήσεως τοῦ ἐδῶ ὑπάρχειν ώς <εἶναι—ἐν—τῷ—κόσμῳ> δὲν λαμβάνεται θετικὴ ἡ ἀρνητικὴ ἀπόφασις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ»⁽⁴⁾.

‘Η φιλοσοφία πρέπει κατὰ ταῦτα νὰ παραμείνῃ ἀδιάφορος ἀπέναντι τοῦ προβλήματος τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ διαχωρισθῇ σαφῶς ἀπὸ τῆς Θεολογίας (⁴). ‘Ο Η. ὅμως κατέχεται ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ βιώματος περισσότερον καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν κλασικῶν μεταφυσικῶν φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι ἐπεσφράγιζον τὴν φιλοσοφίαν αὐτῶν διὸ τῶν δυτολογικῶν ἀποδείξεων τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. ‘Η φαινομενικὴ ἀθεῖα του, ἡ καλύτερον ἡ ἀδιαφορία του περὶ τοῦ Θεοῦ, εἶναι τὸ ἄλλοθι μᾶς συνειδήσεως βαθύτατα θρησκευτικῆς, ἡ ὅποια ἔδοκίμασε τὴν τραγικὴν πικρίαν τῆς μὴ δυνατότητος κατανοήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐστράφη πρὸς τὸ πεπερασμένον, πρὸς τὸ ἐν μηδενισμῷ κείμενον ὃν τοῦ κόσμου. Εἶναι τοιαύτη ἡ ἀνάλυσις τοῦ ὄντος καὶ τῆς ὑπάρξεως, ὥστε ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καλεῖται ὁ ἀναγνώστης νὰ αἰσθανθῇ μέσω τούτου τὸ μυστήριον τοῦ Παντὸς νὰ περικλείῃ τὴν φθαρτὴν κοσμικότητα (⁵).

- Was ist Metaphysik? σ. 18.
 - ‘Ο J. Möller παρατηρεῖ, ότι «ἡ περὶ Θεοῦ ἐρώτησις ὁδηγεῖ πάντοτε ἐντὸς τοῦ Μηδενός. Μηδενισμὸς δὲν σημαίνει οὔτε ἔξαρτησιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἔλλειψιν Αὐτοῦ» («Existentialphilosophie und katholische Theologie». Baden-Baden 1952 σ. 137).
 - «Platons Lehre von der Wahrheit» σ. 100.
 - «Αφήνει τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀνοικτὴν (ἀναπάντητον). Ἡ σκέψις του δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι οὔτε θεϊστική οὔτε ἀθεϊστική» (J. Rattner: «Das Menschenbild in der Philosophie Martin Heideggers». Zürich 1952 σ. 86).
 - Διὰ τοῦτο ὁ A. De Waelhens παρατηρεῖ εὐστόχως, ότι «τὸ θρησκευτικὸν πρό-

‘Η φράσις «ό Θεὸς εἶναι· νεκρὸς» φαίνεται νὰ σημαίνῃ διὰ τὸν Η. ὅτι «ό μεταφυσικὸς κόσμος τῶν ίδεῶν, ίδαικῶν καὶ ἀξιῶν δὲν εἶναι πλέον ζῶν καὶ ὅτι ἡ κλασικὴ Μεταφυσικὴ ἔξελιπεν» (¹). Εἰς αὐτὸν τὸν σημερινὸν ἀνευ βαθυτέρας ἐμπνεύσεως κόσμον, τὸν ἐστερημένον διὰ τῆς ίδιας Μεταφυσικῆς τοῦ Θεοῦ του, καλεῖται ὁ σκεπτικιστής κατ’ ἀρνητικὸν πλέον τρόπον νὰ ψηλαφήσῃ τὸν ἀπουσιάζοντα Θεόν του. ‘Ο τραγικὸς αὐτὸς φιλόσοφος ἀνιχνεύει διὰ τῆς ἀρνήσεως τὸν «φονευθέντα» ὑπὸ τῆς Μεταφυσικῆς Θεὸν ὃς ζῶσαν πραγματικότητα, ἥτοι τὸν πέραν τῆς σκέψεως καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς μετ’ αὐτῆς ἐπαφῆς εὑρισκόμενον, ὃς τὸ “Ἄγιον ἐν τῇ φαινομενικῇ ἀνυπαρξίᾳ αὐτοῦ ἐντὸς τῆς ζωῆς ταύτης, τοῦ ὅποιου ὅμως πεῖραν λαμβάνει τις διὰ τῆς συνυπάρξεως μετὰ τοῦ μὴ—ἀγίου τοῦ κόσμου τούτου. ’Ἐν ἀπορίᾳ ἐντὸς τοῦ «κλειστοῦ» κοσμικοῦ περιβάλλοντος ἐκφράζει κατὰ μυστηριώδη τρόπον εἰς τὰ τελευταῖά του ἔργα τὸ θρησκευτικὸν του πάθος, προσπαθῶν, δπως μὴ λάβῃ οὐδεμίαν σαφῆ θέσιν ἐν ὄντι μετὰ τῆς φιλοσοφίας ἔναντι τοῦ προβλήματος. «Αὕτη εἶναι ἡ διάστασις τοῦ ‘Ἄγιου—γράφει—ἥ ὅποια παραμένει ἀποκεκλεισμένη, ὅταν τὸ ἀνοιγμα (das Offene) τοῦ ‘Οντος δὲν φωτίζεται καὶ τὸ ὅποιον ἐν τῷ φωτισμῷ αὐτοῦ εὑρίσκεται τόσον πλησίον εἰς τὸν ἀνθρωπὸν. ‘Ισως τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτῶν τῶν καὶ ὅντων νὰ εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀποκεκλεισμένῃ καταστάσει τοῦ ‘Ἄγιου, ίσως τοῦτο νὰ εἶναι ἡ μοναδικὴ δυστυχία» (²).

‘Η «σκοτεινὰ» αὐτή, ἡ «κοσμικὴ νὺξ» (Weltnacht), τὴν ὅποιαν προεῖδεν ἐπερχομένην ὁ Kierkegaard, αὐτὴν ζῆται τώρα ὁ Η. ’Εντὸς τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου προσπαθεῖ νὰ αἰσθανθῇ τὸ Φῶς. Εἰς τὸ τελευταῖόν του ἔργον, τὸ ὅποιον περιγράφεται «Holzwege» («Τυφλοὶ δρόμοι»), ἡ πάλη αὕτη ἐντὸς τοῦ σκότους τῆς ἐποχῆς μας προσλαμβάνει δραματικὴν καὶ ρεαλιστικωτάτην δύναμιν. Εἶναι δύσκολον νὰ παρακολουθήσῃ τις τὴν σκέψιν του εἰς τὸ ἔργον τοῦτο καὶ πολὺ πλέον δύσκολον νὰ μεταφράσῃ φράσεις του εἰς ἄλλην γλῶσσαν. ‘Ο φιλόσοφος εὑρίσκεται πλέον πράγματι ἐντὸς τοῦ σκότους καὶ αἱ ἐκφράσεις του περιβάλλονται ἀπὸ τὴν σκοτεινότητα τοῦ ἀβεβαίου καὶ τοῦ μυστηριώδους. Εἶναι Holzwege πραγματικῶς ἐν αὐτῷ αἱ ίδέαι του, συνθέτουσαι ἐν σπάνιον διὰ τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν βιβλίον. «Τὸ κακόν, ἡ συμφορά — γράφει κρί-

βλημα ἐμπνέει καὶ κατευθύνει δλόκληρον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Heidegger» («La Philosophie de Martin Heidegger» Louvain 1948 σ. 353).

‘Ο J. Wahl γράφει: «Δύναται τις νὰ συλλάβῃ φιλοσοφίαν τοιαύτην ὡς τῶν Heidegger καὶ Jaspers ἀνευ τῆς νοσταλγίας καὶ τῆς ἡχοῦς τοῦ θρησκευτικοῦ;» («Bulletin de la Société Francaise de la Philosophie» Octobre—Decembre 1937. μν. ὑπὸ A. De Waelhens σ. 357).

1. Τὴν εὔστοχον ταύτην παρατήρησιν εὑρίσκομεν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς καλυτέρας κριτικὰς ἐργασίας περὶ Heidegger, τὴν τοῦ Karl Löwith: «Heidegger, Denker in dürftiger Zeit» Frankfurt 1953 σ. 95.

2. «Platons Lehre von der Wahrheit» σ. 103.

νων τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ Hölderlin—μᾶς ἀνιχνεύει τὸ καλόν, τὴν εὐεργεσίαν. Τὸ καλὸν μᾶς ἀνιχνεύει τὸ "Αγιον. Τὸ "Αγιον συνδέει τὸ θεῖον. Τοῦ θεῖον πλησιάζει τὸν Θεόν. Οἱ τολμηρότεροι εἶναι ὅπως οἱ ὑμνήτας τοῦ καλοῦ· 'ποιήτας ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης' («Dichter in dürftiger Zeit») (¹) καὶ κατωτέρῳ ἡ γριφώδης φράσις του, ἡ ὅποια δεικνύει διατί ἀποφεύγει νὰ ὅμιλῃ ὡς φιλόσοφος περὶ τοῦ Θεοῦ: «ὅσον περισσότερον κεκρυμμένον ἐμφανίζεται τὸ ἐρχόμενον εἰς τὴν ἔκφρασιν, τόσον καθαρωτέρα εἶναι ἡ ὁρίξις» (²). Τοιοῦτος σκεπτικιστής ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης ὡς ἡ σημερινή πρέπει νὰ εἶναι ὁ φιλόσοφος κατὰ τὸν Η.

Δὲν διστάζομεν κατόπιν τῶν ἀνωτέρων νὰ παρατηρήσωμεν καὶ πάλιν, δτι ἡ ἔκδοχὴ τοῦ Η. ὡς ἀθέου φιλοσόφου δὲν φαίνεται ἀνταποκρινομένη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἰσως, τοιούτων σκεπτικιστῶν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀρνητῶν τύπου Η. νὰ ἔχῃ περισσοτέραν ἀνάγκην ἡ ἔποχή μας ἀπὸ τῶν μεγαλεπηβόλων συστημάτων τύπου Hegel, ἐκεῖ ὅπου διὰ τὸν Η. φαίνεται νὰ λαμβάνῃ χώραν ἡ Μεγάλη Παρασκευή τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖ ὅπου ὁ Θεὸς φονεύεται (³). Δι' ἡμᾶς τὸ μεγάλον ἐρωτηματικὸν περὶ Η. τίθεται οὐχὶ τόσον περὶ τῆς παραδοχῆς ἢ μὴ ἀφηρημένης ὑπάρξεως Θεοῦ, ἀλλ' εἰς τὸ κατὰ πόσον ἡ σκέψις αὐτοῦ ὄδηγεται—ῶς καὶ τοῦ μεγάλου ἐμπνευστοῦ του Kierkegaard—ὑπὸ τοῦ 'Εσταυρωμένου· διότι ἐκεῖ ὁ «Θεὸς εἶναι νεκρός», ἐκεῖ «φονεύεται» ὑπὸ τῶν νόμων καὶ σχεδίων τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖ συντελεῖται ἡ Μεγάλη Παρασκευή, ἐκεῖ ἀπλοῦται τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἐν τῷ κόσμῳ, ἐκεῖ ἀποκαλύπτεται ἡ σοφία τοῦ κόσμου ὡς μωρία (⁴). Τοῦτο ὅμως εἶναι ἔρωτησις, ἡ ὅποια δὲν δύναται νὰ

1. «Holzwege» 1950 σ. 294: 'Η ἔκφρασις «Dichter in dürftiger Zeit» ἀνήκει εἰς τὸν θαυμαζόμενον ὑπὸ τοῦ Heidegger διάσημον ποιητὴν Hölderlin, τοῦ ὅποιου τὴν ἀμεσον ἐπίδρασιν ἐδέχθη ὁ φιλόσοφος. Πρβλ. τὸ ἔργον του «Erläuterung zu Hölderlins Dichtung» Frankfurt (Klostermann) 1944.

2. 'Ο R. Jolivet παρατηρεῖ «Ἄλσθάνεται τις πολὺ ἐντονώτερον, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν ἔξηγεται. Τὸ συναίσθημα τοῦτο ἀποκαλύπτεται βάθη, εἰς τὰ ὅποια δὲν δύναται νὰ φθάσῃ ἡ γνῶσις μας» («Les Doctrines Existentialistes de Kierkegaard à J.-P. Sartre» σ. 89).

3. 'Ο Karl Löwith παρατηρεῖ, δτι ὁ Heidegger «δὲν θέλει νὰ λάβῃ μέρος μετὰ τοῦ Hegel εἰς μίαν θεωρητικὴν Μεγάλην Παρασκευὴν ἀπεργαζομένην τὸν θάνατον τοῦ Θεοῦ» («Heidegger, Denker in dürftiger Zeit» Frankfurt 1953 σ. 97.)

4. 'Ο H. Knittermeyer προβαίνει ἐπὶ πλέον εἰς σύγχρισιν τοῦ Heidegger μετὰ τοῦ Λουθήρου—πιθανῶς ἐκ τοῦ γεγονότος δτι ὁ Heidegger ὅμιλει εὐνοϊκῶς ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Λουθήρου περὶ ὑπάρξεως ἐν τῇ θεολογίᾳ Ιδίας αὐτῆς βάσεως μακράν πάσης φιλοσοφικῆς ἀρχῆς ισταμένης («Sein und Zeit» σ. 10) καὶ παρατηρεῖ: «Ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Λουθήρου ὁ Heidegger παραδέχεται τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἔκατον... Ἀμφότεροι ἀναγνωρίζουν τὸν Λόγον καὶ τὴν γλῶσσαν—τὴν ὅμιλαν ἐννοεῖ—ῶς πρωταρχικὰ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ μάλιστα τὴν γλῶσσαν τοῦ ἀκούειν («Die Sprache des Hörens»). («Die Philosophie der Existenz von der Renaissance bis zur Gegenwart». Zürich 1952 σ. 491). 'Η «γλῶσσα τοῦ ἀκούειν» δὲν εἶναι ποτὲ ἡ τοιαύτη ἐνδε ἀθέου, ἀλλ' ἐκείνου, δστις εἶναι ἔτοιμος εἰς ἀποδοχὴν τοῦ Λόγου ὡς ἀποκαλυπτομένου·

'Ο Max Müller παρατηρεῖ, δτι ὁ Heidegger «δὲν λαμβάνει θέσιν οὔτε ὑπέρ, οὔτε

τύχη ἀπαντήσεως, ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου. Εἶναι φαίνεται διὰ τὸν H., ζήτημα προσωπικῆς ὅμοιογίας; εἶναι πίστις παράδοξος, ἀσχετος πρὸς τὴν φιλοσοφίαν, ὑπόθεσις ἀπολύτως προσωπικὴ τοῦ ἀνθρώπου: ἐγκεκλεισμένου ἐν τῷ «ταμείῳ» αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ὁ ὄποιος δὲν συλλαμβάνεται ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας.

γ. Kierkegaard καὶ Heidegger: "Υπαρξις καὶ ὑπαρξιστικὴ σκέψις. Δικαίως ἔγραψε, διτιός Heidegger, εἶναι ὁ κοσμικὸς Kierkegaard. Σπάνιον φαινόμενον εἰς τὴν ιστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἡ παράδοξος πνευματικὴ συγγένεια μεταξὺ τῶν δύο τούτων πνευμάτων. Ο H. ἀνεῦρεν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Δανοῦ τὰς βάσεις τῆς ἀληθοῦς διὰ τῆς ἐποχήν μας φιλοσοφίας. Ἐκεῖνος, φιλοσοφῶν ὡς πιστὸς χριστιανός, ἐμάχετο κατ' οὓσιαν ἐναντίον τῆς φιλοσοφίας. Ο H. τώρα φιλοσοφεῖ κατ' ίδιαζοντα τρόπον, συμμορφούμενος πρὸς τὴν ὑπόδειξιν ἐκείνου, διὰ νὰ περισώσῃ τὴν φιλοσοφίαν ὡς αὐτόνομον πεδίον τοῦ πνεύματος ἐναντίον τῶν δικαίων κατηγοριῶν, τὰς ὄποιας ἐξετάζευσεν ἐναντίον αὐτῆς ὁ Kierkegaard.

'Αμφότεροι στρέφονται πέριξ τοῦ προβλήματος τῆς παραδόξου χριστιανικῆς πίστεως. 'Ο K. χάριν αὐτῆς ἔδωσε φανερὰν τὴν μάχην ἐναντίον τῶν ἀφρορημένων ἐννοιῶν τοῦ ὀρθολογισμοῦ, αἱ ὄποιαι ἀποτελοῦν «ἀερολογίαν» ἀπέναντι τῆς τραγικῆς πραγματικότητος τῆς πίστεως, ἐμπροσθεν τῆς ὄποιας πᾶν κοσμικὸν φιλοσοφικὸν σύστημα εἶναι μωρία. 'Ο H. τώρα δίδει κεκαλυμμένην μάχην χάριν αὐτῆς ταύτης τῆς φιλοσοφίας ἐναντίον τῶν μεταφυσικῶν ὑπερβολῶν καὶ τῆς ἀναμίξεως αὐτῆς εἰς τὸν ὑπερβατικὸν χῶρον τῆς πίστεως. 'Η προσπάθεια ἀμφοτέρων εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή, ἀλλ' ἐκ διαφορετικῆς ἐπόψεως καὶ πρὸς διαφορετικὸν σκοπὸν καταβαλλομένη. 'Ο K. φιλοσοφεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ὀνομάζηται φιλόσοφος· εἶναι χριστιανὸς σκεπτικιστής καὶ θέλει ν' ἀποκαθάρῃ τὴν πίστιν πάσης συμβιώσεως μετὰ τῆς φιλοσοφίας. 'Ο H. ἐπίσης φιλοσοφεῖ· δὲν εἶναι φιλόσοφος ὡς οἱ ἄλλοι ἐξ ἐπαγγέλματος συνάδελφοι αὐτοῦ, ἀλλ' ὅμως ἐπιθυμεῖ νὰ καλῆται ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος φροντίζων διὰ τὴν κάθαρσιν τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ πάσης ἀτόπου σχέσεως μετὰ τῆς πίστεως. 'Ο Δανὸς πιστὸς στρέφει συνεχῶς τὴν σκέψιν πρὸς τὸν Οὐρανὸν καὶ περιφρονεῖ

κατὰ τῆς θεολογίας. 'Αντιθέτως ἡ φιλοσοφία τοῦ Heidegger διαπιστώνει τὰ δρια αὐτῆς τὰ ὄποια θέτουν ταύτην πλησίον ἢ ἐντεῦθεν τῆς θρησκείας καὶ τῆς θεολογίας... Τὰ δρια ταῦτα τῆς φιλοσοφίας δὲν σημαίνουν ἀρνησιν τοῦ πέραν τῶν ὄριων τούτων» («Crise de la Métaphysique» Paris 1953 σ. 65-66). 'Ο M. Reding : «"Οχι πίστις πρὸς εὔτυχίαν, ἀλλὰ πίστις, ἥτις διαφυλάσσεται ἐν τῇ ἀνάγκῃ καὶ τῷ πάθει τῆς ὑπάρξεως» («Die Existenzphilosophie in kritisches-systematischer Sicht» Düsseldorf 1948 σ. 63). 'Ο κ. N. Λούβαρις παρατηρεῖ τέλος: «'Ο ὑπαρξισμὸς τοῦ Kierkegaard εἶναι χριστιανικός. Χριστιανικαὶ κατηγορίαι διαπνέουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καὶ τὸν ὑπαρξισμὸν τοῦ Heidegger καὶ τοῦ Jaspers» («Μεταξὺ δύο Κόσμων» Αθῆναι 1949 σ. 234).

χάριν Αύτοῦ τὴν Γῆν, ἡ ὅποία κεῖται ἐν τῇ μωρίᾳ αὐτῆς: αὐτὸς εἶναι ὁ πιστὸς χριστιανός, ὁ μάρτυς, ὁ φανερὸς μαχητὴς ὑπὲρ τῆς πίστεως. Ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος ὃς ἀληθὴς ὑπηρέτης ἐγκοσμίου ἐπιστήμης πεπερασμένου: αὐτὸς εἶναι ὁ φιλόσοφος, ὁ φανερὸς μαχητὴς ὑπὲρ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ πρῶτος ὃς ἀληθὴς πιστός, ζῶν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ χάριν Αύτοῦ σκεπτόμενος τὴν τραγικὴν θέσιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, στρέφεται συνεχῶς τὸ βλέμμα πρὸς τὸ Ἐπέκεινα: ὁ δεύτερος ὃς φιλόσοφος μόνον τῆς ἐπὶ Γῆς ζωῆς — καὶ μόνον αὐτῆς! — ἔγκλείεται ἐκουσίως εἰς τὰ ὅρια τοῦ κόσμου τούτου καὶ μελετᾷ τὸ δρᾶμα τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτῆς εἰς τὸ ἄμεσον κοσμικὸν περιβάλλον. Διὰ τοῦτο ὁ εἰς ἐμφανίζεται πληρούμενος ὑπὸ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἄλλος ζῆ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ Αύτοῦ. Οὐδέποτε δύμας ὁράτη διαφορὰ μεταξὺ δύο στοχαστῶν ὑπέκρυψε τοσαύτην δύμοιότητα μεταξὺ αὐτῶν.

Ο μελετητὴς καλεῖται νὰ ἔκτιμήσῃ τὴν συγγένειαν ἐν τῇ μεταξὺ αὐτῶν διαφορᾷ κατανοῶν τὰ δύο ἀντίθετα πεδία, ἔνθα οὗτοι κινοῦνται. Ἀσφαλῶς ὁ H. δὲν πρέπει νὰ θεωρῇ τὸν K. φιλόσοφον, δύποτε καὶ ὁ ἴδιος ὁ K. δὲν ἐπεθύμει νὰ θεωροῦν αὐτὸν οἱ ἀναγνῶσται του. Ὁ K. δύμας θὰ ἐθεώρει ἵσως τὸν H. ὡς ἔνα ἀληθῆ καὶ συνεπῆ πρὸς τὸ καθῆκον αὐτοῦ φιλόσοφον, διότι οὗτος παραμένει εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος, τὸ ὅποῖον ἀνευ τῆς πίστεως εἶναι ἐνογή, εἶναι καταδίκη, εἶναι «δὸν — πρὸς — θάνατον». Ἡ φιλόσοφικὴ σκέψις, οὕτως αὐτοπεριοριζομένη, εἶναι διὰ τὸν K. ἡ ἀληθὴς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ γητοῦ κατωτέρα σκέψις, ἡ περιγραφικὴ τῆς πραγματικότητος σπουδή. Ἡ σκέψις τοῦ Hegel καὶ οὐχὶ τοῦ H. εἶναι δι' αὐτὸν ἡ ἀντίθετος καὶ ἡ ἀθεος, διότι ὑψοῦται θραυστάτη ὑπὲρ τὰ ὅρια αὐτῆς διὰ νὰ ἀνεύρῃ τὸν Θεὸν ἡ καλύτερον διὰ νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἴδιον ἀνύπαρκτον καὶ φανταστικὸν αὐτῆς θεῖσκον.

Ο K. ὡς πιστὸς γίνεται διὰ τῆς Σκέψεως ὁ ὑμνητὴς τοῦ Θεοῦ· ὁ H. ὡς ταπεινὸς φιλόσοφος γράφει τὴν νεκρολογίαν τοῦ γητοῦ. Ἀμφότεροι συναντῶνται εἰς τὴν τραγικὴν πεπερασμένην ἴδιότητα τῶν ἐγκοσμίων καὶ κατόπιν ἀκολουθοῦν ἔκαστος ἄλλην ὁδόν. Ὁ πρῶτος μὲ τὴν πίστιν ὁδεύει πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον διὰ νὰ κατανοήσῃ τὴν χθαμαλότητα τοῦ κόσμου, ὁ ἄλλος ὃς εἰδικὸς ἐπιστήμων καλεῖται νὰ σπουδάσῃ τὸ βαθύτερον νόημα τῶν φαινομένων καὶ μὲ τὴν σοφίαν νὰ ἐννοήσῃ τὸ πεπερασμένον αὐτῶν.

Ἐρωτᾶται δύμας: πῶς ὁ K. διὰ τῆς Σκέψεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πραγματικότητος καὶ μὲ ἀφετηρίαν τὴν αἰσθητικὴν σφαῖραν ὠδηγήθη εἰς τὴν αἰσθησιν τῆς ἀνωτέρας πραγματικότητος, ἥτοι τοῦ χώρου τῆς πίστεως, διατηρῶν ταυτοχρόνως τὸ κοσμικὸν περιβάλλον, ἔστω ὑπὸ τὴν ἀντίθετικὴν αὐτοῦ σχέσιν πάντως ὃς θετικὸν κίνητρον πρὸς καταγόησιν. ἦδū μυστηρίου καὶ ὁ H. ἀρνεῖται τὴν δυνατότητα ταύτην; Δὲν ὑποκρύπτει· ἢν διαφόρα, αὐτη ὁράτη ἀντίθεσιν; Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καλεῖται ὁ μελετητὴς τῶν δύο φιλοσόφων τῶν κατανοήση

καὶ πάλιν τὴν συμφωνίαν αὐτῶν ἀκριβῶς ἐν τῇ ἀντιθέσει ταύτῃ καὶ νὰ ἔξαγάγῃ συμπεράσματα ἀφορῶντα εἰς τὴν δρθὴν τοποθέτησιν τῆς σχέσεως Θεολογίας καὶ Φιλοσοφίας κατ' αὐτούς. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, δτι ὁ Κ. καταφέρει τὸ πρῶτον καίριον πλῆγμα κατὰ τῆς Ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας, παραδεχόμενος ως βάσιν πάσης σκέψεως τὴν τραγικήν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρώπου. 'Η Σκέψις τῆς ὑπάρξεως ταύτης ἀποκαλύπτει τὸ εἶναι αὐτῆς μεταξὺ τῶν δύο κόσμων. 'Ο Κ. ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν λύτρωσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ οὕτω «σκεπτομένου — ὑπάρχοντος». Τοῦτο εἶναι κατ' αὐτὸν τὸ καθῆκον τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ καὶ ἡ μέριμνα πάσης δρθῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Διὰ τοῦτο δὲν θέλει νὰ συγκαταλέγηται μεταξὺ τῶν φιλοσόφων, οἱ δποῖοι ἔχουν δλλο περιωρισμένον καθῆκον, ἥτοι τὴν σπουδὴν τῆς μωρίας τοῦ κόσμου. Τὸ καθῆκον τοῦτο ἐνστερνίζεται δὲ Η. ως ἰδίαν τοῦ γνησίου φιλοσόφου ἀποστολήν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔκκινεῖ ως ὁ Κ. ἐκ τῶν βιωμάτων τῆς ὑπάρξεως (existentiell-) τοῦ ὑποκειμένου, τὸ δποῖον ὑπέρκειται τῆς ὀλότητος καὶ τῆς μάζης, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔδω—ἐν—τῷ —κόσμῳ—εἶναι», δηλαδὴ ἐκ τῶν ὑπαρξίστακτων βιωμάτων (existential-), ἥτοι τῶν ἐντυπώσεων, αἱ δποῖαι δημιουργοῦνται ἐκ τῆς ἐπαφῆς τοῦ ὑποκειμένου μετὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. 'Ιδού τώρα διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν σαφής ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ διατί δὲ Η. δικαίως δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ χαρακτηρίζηται ως φιλόσοφος τῆς ὑπάρξεως, ἀλλὰ χαρακτηρίζει τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ ως ὑπαρκτικήν καὶ οὐχὶ ὑπαρκτικήν (Existentialphilosophie καὶ οὐχὶ Existentiellphilosophie). 'Αντιλαμβάνεται, δτι μὲ βάσιν τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ἐνόρασιν τοῦ κόσμου μέσω αὐτῆς, ἡ σκέψις γίνεται ἡ «Σκέψις» τοῦ Κ. ὑπερβαίνουσα ἐαυτήν, διότι ρίπτει τὸν «σκεπτόμενον — ὑπάρχοντα» εἰς τὸν χῶρον τῆς πίστεως. 'Ο «ὑπάρχων — σκεπτόμενος» τοῦ Κ. εἶναι ἀναποφεύκτως ὁ πιστὸς οὐχὶ ὅμως ὁ φιλόσοφος τοῦ κοσμικοῦ. 'Ο Κ. εἶχε σκοπὸν νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς τὰ μύχια τῆς ὑπάρξεως διὰ τῆς μελέτης αὐτῆς τὸν 'Εσταυρωμένον Θεόν, πρεσβεύων, ἕτι πᾶσαν ἐμβάθυνσις εἰς αὐτήν ὁδηγεῖ ἀναποφεύκτως ἐκεῖ, πρᾶγμα, τὸ δποῖον φαίγεται φοβούμενος ὁ φιλόσοφος Η., δστις διὰ τοῦτο ἀποφεύγει τὴν ὑπαρξίν ως βάσιν καὶ σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας καὶ θέτει ἀντ' αὐτῆς, τὸ Da-sein, ως «ἔδω—ὑπάρχειν», ως σημεῖον συναντήσεως τῆς ὑπάρξεως μετὰ τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, τὸ δποῖον οὕτω δύναται νὰ γίνῃ τὸ μόνον ἀντικείμενον τοῦ δρθῶς ἐν τῷ κόσμῳ φιλοσοφεῖν. 'Ο Η., διατηρῶν τὴν φιλοσοφίαν μακρὰν τῆς μελέτης τῆς ὑπάρξεως, ἐπιθυμεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἐξ αὐτῆς τὴν εἰδικήν βασικήν καὶ πρωταρχικήν ἐπιστήμην τοῦ πραγματικοῦ, πρὸ τῶν λοιπῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ως ἀληθῆ «πρώτην φιλοσοφίαν». Τὸ πρόβλημα τῆς πίστεως, τὸ δποῖον τίθεται ἀμέσως καὶ ὁξύτατον διὰ πᾶσαν φιλοσοφίαν ὑπάρξεως παραμένει οὕτω δι' αὐτὸν κατ' ἀρχὴν ἀδιάφορον, ως καὶ διὰ πᾶσαν ἀλληγ ἐπιστήμην ἀλλὰ μόνον κατ' ἀρχὴν, διότι ἡ ἀνάλυσις τοῦ ὑπάρχειν ἀποκαλύπτει ως τέλος πάσης μορφῆς αὐτοῦ, ως τὴν οὐσίαν τοῦ "Οντος τὸ δπειρον Μηδὲν καὶ διὰ τῆς ἀγωνίας λαμβάνειταις

ἐπίγνωσιν τῆς ἐγειρομένης καὶ ἀγωνιώσης ἐν αὐτῷ ὑπάρξεως. Ἡ ψυχρὰ μελέτη τοῦ πραγματικοῦ μηδενίζει καὶ θανατώνει ἀκαταπαύστως, διεγείρουσα ὅμως ταυτοχρόνως τὸ πάθος τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ αἰσθήσει τοῦ πεπερασμένου. Ὁ ἀνθρωπος ἐπανέρχεται καὶ πάλιν εἰς τὸν κόσμον μετὰ τὴν αἴσθησιν ταύτην. Παραμένει αἰχμάλωτος εἰς αὐτόν, δὲν σκέπτεται λογικῶς πέραν αὐτοῦ, ἀλλὰ πλέον θανατοῦται, μηδενίζεται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐντὸς αὐτοῦ. Ἡ «πρώτη φιλοσοφία» — ἡ ὄντολογία — πλησιάζει, ἐγγίζει τὰ ὄρια (ώς Fundamentalontologie) τοῦ κόσμου, ως σπουδὴ τῆς ἔαυτῆς βάσεως ἐντὸς τοῦ Μηδενός. Τὸ πεπερασμένον τότε γίνεται «φαινόμενον» ἀβύσσου καὶ μεταβάλλεται εἰς ὄργανον διὰ τὴν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν αἴσθησιν τοῦ ἀχανοῦς· ὅλλα ἐκεῖ ἀκριβῶς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα θανατοῦται, μηδενίζεται καὶ ἡ φιλοσοφία αἰσθάνεται τὸ ἀνεδαφικὸν αὐτῆς.

Δυνάμεθα τώρα νὰ κατανοήσωμεν καλύτερον τὸν Η. Ἡ ἀντίθεσις Θεοῦ καὶ Κόσμου, ἡ κηρυχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κ., εἶναι δι' αὐτὸν ἀπόλυτος. Ὁ φιλόσοφος τοῦ κόσμου εἶναι ὁ τραγικὸς μελετητὴς τοῦ σκότους ἀπέναντι τοῦ φωτός, τὸ ὅποιον διαφαίνεται ἀμυδρῶς εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ «ἀνοίγματος» τοῦ "Οντος ἐντὸς «τῆς κοσμικῆς νυκτός»". Τὸ σκότος ἐγένετο ἀδιαπέραστον διὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τῆς ἀρνήσεως τῶν ἀξιῶν διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ, ἐποχὴν τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὅποια «δὲν θέλει ν' ἀκούῃ περὶ Μηδενός», ἐποχὴν γενικῶς δοκιμαζομένην ὑπὸ καταστροφῶν, προκαλουμένων διὰ τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ φιλόσοφος εἶναι ἐκεῖνος, δστις πρέπει νὰ ζῇ κατ' ἔξοχὴν τὴν ζωὴν ταύτην παραμένων πιστὸς ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐν τῷ σκότει καλεῖται ν' ἀνιχνεύσῃ τὸ Θεῖον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ Αὐτοῦ καὶ νὰ βοηθήσῃ καὶ τοὺς «τολμηρούς», τοὺς παραμένοντας καὶ ὑπομένοντας τὴν στέρησιν τῆς ὑπάρξεως, νὰ ψηλαφήσουν — διὰ τοῦ Μηδενός πλέον — τὸ «ἀνύπαρκτον» φαινομενικῶς Θεῖον. Ἰδού δ Η. ως «Denker in dürfstiger Zeit», στοχαστὴς ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης, ως ἡ σημερινή.

Ὕπάρχουν πολλοὶ μαθηταὶ τοῦ πλανωμένου μὲ ίδιαιτέραν ἐλκυστικότητα σήμερον ὑπὲρ τὴν Θεολογίαν καὶ τὴν Φιλοσοφίαν πνεύματος τοῦ Κ., ἀλλὰ φάνεται, δτι ὁ ἀληθέστερος μαθητὴς αὐτοῦ μεταξὺ τῶν φιλοσόφων εἶναι ὁ Η. Τὰ ἔργα τοῦ ἐρημίτου αὐτοῦ τοῦ γερμανικοῦ νοτιανατολικοῦ Μέλανος Δρυμοῦ, τοῦ στοχαστοῦ τῶν μελανῶν καιρῶν, τοὺς ὅποιους διερχόμεθα, εἶναι ἡ ἀληθής ἡχὼ τοῦ μηνύματος τοῦ Δανοῦ προφητικοῦ συγγραφέως ἐντὸς τῆς φιλοσοφίας.

Ἐνῷ, κατὰ τὸ φαινόμενον, παρουσιάζεται ως ἀρνητὴς πάσης δυνατῆς ἐπαφῆς τῆς φιλοσοφίας μετὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, κατ' οὐσίαν εἰς τὸν προσεκτικὸν μελετητὴν αὐτοῦ ἀποκαλύπτει τὸν κενὸν χῶρον πέραν τῆς ίδιακῆς του σκέψεως, δπου ἡ ὑπαρξίας πλέον ως ἐπεκτεινομένη «Ek-sistenz» δύναται νὰ χωρήσῃ εἰς μετοχὴν τοῦ Φωτός, τὸ ὅποιον μόλις ἀνιχνεύει ἡ φιλοσοφία του. Πράγματι ἡ σκοτεινὴ ἔκφρασις τῶν ίδεῶν του, ὁ ἀπολύτως συνεπὴς ἀγνωστικισμὸς του, προκειμένου περὶ τῆς δυγατότητος μεταφυσικῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἡ εἰλικρινὴς καὶ ἀπόλυτος συμμόρφωσις πρὸς τὸν πεπερασμένον χαρακτῆρα τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ ὁ κατ' ἐπέκτασιν αὐστηρὸς περιορι-

συμὸς αὐτοῦ εἰς τὰ ἐνδοκοσμικὰ δρια, ἐνῷ πάντα ταῦτα καταθλίβουν κατ' ἀρχὴν τὸν ἀναγνώστην, πληροῦν τοῦτον κατόπιν διὰ τῆς κατανοήσεως τῆς σκέψεως τοῦ συγγραφέως βαθυτάτης ἐπιγνώσεως τοῦ ὅπισθεν τοῦ πεπερασμένου τούτου Κόσμου κινουμένου πνευματικοῦ, ἔνθα βιοῦ μυστικῶς ἢ ἀσύλληπτος διὰ τὴν φιλοσοφίαν ὑπαρξίας. Αἱ προύποθέσεις δὲ τῆς ὑπαρκτικῆς μετοχῆς εἰς τὸ ἐπέκεινα τοῦτο δίδονται ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου ως σκιὰ τοῦ προσπίπτοντος τούτου Φωτός. Διὰ τοῦτο, παρὰ τὴν σκοτεινότητα αὐτῶν διὰ τὴν λογικὴν, καταυγάζουν ὄλοκληρον τὴν ὑπαρξίαν καὶ καλοῦν ταύτην εἰς ἀνάτασιν καὶ ἐπ—έκτασιν ἐντὸς τοῦ κόσμου τούτου. Ποῖα εἶναι τὰ ὑπαρκτικὰ πλέον βιώματα μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀνυψώσεως ταύτης δὲν ἐνδιαφέρουν τὴν φιλοσοφίαν. Ἐκεῖ σταματᾷ ἡ λογικὴ καὶ ἀρχίζει τὸ βίωμα τῆς ὑπάρξεως νά συνομιλῇ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς πίστεως.

Οὐτωςὶ μορφὴ τῶν σχέσεων ‘Ὑπάρξεως καὶ Χριστιανικῆς Πίστεως, παραμένουσα ἀνέκφραστος ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Η. γίνεται φανερὰ κατὰ συμπερασματικὸν τρόπον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἔργων του. Διὰ τῆς ἀρνητικῆς στάσεως ἀπέναντι τῆς δυνατότητος σχέσεων μεταξὺ «ὑπαρκτικῆς φιλοσοφίας» καὶ χριστιανικῆς θεολογίας καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατηγοριῶν τοῦ θανάτου, τῆς ἐνοχῆς, τοῦ μηδενὸς καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φροντίδος, τῆς διακρίσεως “Οντος καὶ εἶναι, τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας, ως αὗται ἀναπτύσσονται ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου, καθίσταται εἰς τὴν σκέψιν τοῦ μελετητοῦ φανερὰ ἡ μυστικὴ καὶ ἀπερίγραπτος διὰ τοῦτο ἀμεσος ἐπαφὴ μεταξὺ «ὑπαρκτικῆς φιλοσοφίας καὶ Χριστιανικῆς Πίστεως», δηλαδὴ ‘Ὑπάρξεως καὶ Ἐσταυρωμένου. Ἡ «ὑπαρκτικὴ» φιλοσοφία του εἶναι εἰσαγωγὴ καὶ προετοιμασία πρὸς βίωσιν τῆς «ὑπαρκτικῆς» τοιαύτης. Οὐδέποτε φιλοσοφία ὑπῆρξε κατὰ τόσον ἀρνητικὸν καὶ κεκαλυμμένον τρόπον πιστὴ καὶ ἀληθής θεραπαινὶς τῆς πίστεως, προσηρμοσμένη εἰς τὰ διαφέροντα καὶ τὴν γενικὴν σύγχυσιν τῶν πνευμάτων τῆς ἐποχῆς, ἐν τῇ ὅποιᾳ ἐγράφη. Ὁ Η. εἶναι ὁ διὰ τῆς ἐρεύνης τοῦ κακοῦ, τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πτώσεως καὶ τοῦ θανάτου ὑμνητὴς τοῦ ‘Αγίου. Κρίνει, γράφει καὶ συνθέτει κατὰ κόσμον καὶ διὰ τὸ Πανεπιστήμιον συγγραφεύς, ὁ ὅποιος μαρτυρεῖ ὑπαρξίν πάσχουσαν ἐν τῇ σκιᾷ τοῦ Σταυροῦ. Μόνον φιλόσοφοι ως ὁ Η. δύνανται νὰ ὅμιλήσουν εἰς τὸν σημερινὸν ἐν τῷ σκότει διὰ τῶν ὀνειροπολημάτων τοῦ ἴδεαλισμοῦ, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεως: ἕπει τὴν ἀνθρωπίνην αὐτάρκειαν βυθισθέντα κόσμον καὶ νὰ καταδείξουν τὴν ἐνοργικαίαν σχέσιν ‘Ὑπάρξεως καὶ Πίστεως. Ὁ Η. εἶναι ὁ κρυπτοχριστιανὸς στοχαστὴς τῆς σημερινῆς φιλοσοφίας τῆς ὑπάρξεως (¹).

1. Ὁ κ. Κ. Γεωργούλης παρατηρεῖ εὐστόχως δτι ‘τὴν! σύναλισθησις τῆς ἀνεπαρκείας τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως καταδεικνύει;’ κατὰ τὸν Χάιντλγερ, τὸν πεπερασμένον χαράκτηρα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ ἀποδελεῖ ἐκδήλωσιν εὐλαβείας πρὸς δτι μένει. ὑπεραγωγικεμενικὸν καὶ ἀρρητον. Εἶναι σύναμα καὶ τὸ μόνον μέσον διὰ τοῦ ὅποιου ἥμπορει νὰ καταπολε-